

بررسی و تحلیل مؤلفه‌های هویت شهری و رابطه آن با میزان تعلق مکانی ساکنین شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر گلبهار)

حمیدرضا وارثی: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، ایران*
مهدی عامل‌بافنده: دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، ایران
محمد محمدزاده: دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، ایران

چکیده

یکی از مسائل شهرهای جدید، بحث هویت شهری در این گونه شهرها است. کم توجهی به ابعاد و عوامل هویت بخش در شهرهای جدید، باعث ایجاد محیط‌هایی مصنوع و تهی از هویت انسانی می‌گردد. از نتایج این امر، پایین بودن احساس تعلق مکانی، همبستگی و مشارکت اجتماعی، کاهش انگیزه ساکنان برای ادامه سکونت و تأثیر در عدم تحقق اهداف جمعیتی است. لذا شناخت مؤلفه‌های هویت بخش به نوشهرها، بررسی هر شهر جدید به لحاظ برخورداری از این عوامل، تحلیل رابطه بین فاکتورهای هویت شهری و میزان تعلق مکانی شهروندان، شناخت نقاط ضعف و قوت شهرها در این زمینه می‌تواند به حل بسیاری از مشکلات ناشی از بی‌هویتی این گونه شهرها کمک نماید. لذا در این راستا، این پژوهش با حجم نمونه ۱۶۰ نفر، در شهر جدید گلبهار انجام گرفته است. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی بوده و داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه، با استفاده از نرم افزار SPSS و با به کارگیری روش‌های آماری نظیر توزیع فراوانی، آزمون ناپارامتریک خی دو، ضرایب رابطه دو متغیره ترتیبی، ضریب همبستگی اسپیرمن به همراه نمودار پراکنش همبستگی توصیف و تحلیل شده‌اند. نتایج حاکی از آن است که میزان وجود مؤلفه‌های هویت شهری در شهر گلبهار، ۹۱/۳ درصد متوسط به پایین است. همچنین آزمون فرضیه ۱ تحت عنوان «به نظر می‌رسد بین مدت زمان سکونت و تعلق مکانی ساکنان رابطه وجود داشته باشد» نشان می‌دهد که بر اساس ضریب گاما، حدود ۱۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته (تعلق مکانی ساکنین) را متغیر مستقل (مدت زمان سکونت) تبیین می‌کند. نتایج آزمون فرضیه ۲ نیز که به بررسی همبستگی بین دو متغیر مؤلفه‌های هویت شهری و تعلق مکانی ساکنین می‌پردازد بیانگر رد شدن فرض صفر و اثبات فرض مخالف است. ضریب همبستگی ۰/۳۶۵، همبستگی متوسط و مستقیم بین دو متغیر را نشان می‌دهد. واژه‌های کلیدی: شهر جدید گلبهار، نظریه‌های هویت مکانی، مؤلفه‌های هویت شهری، تعلق مکانی، همبستگی اسپیرمن

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

رشد شهرها در قرن حاضر و موضوع ایجاد شهرهای جدید در نیم قرن گذشته به عنوان یک ضرورت در جهت سرریز جمعیت شهری به منظور تمرکز زدایی جمعیت و اشتغال در جهان و از جمله در کشور ایران مطرح و اجرا شده است (آتش، ۱۳۸۲: ۱۷). با نگاهی به تجربه کشورمان در زمینه شهرهای جدید، آشکار می‌شود که رویکرد مورد توجه در غالب آنها، رویکردی تک بعدی نگر بوده که در آن صرفاً به ساخت فضایی برای اقامت و استراحت، اشتغال و یا مکانی برای جذب سرریز جمعیت کلان شهرها توجه شده است. از سوی دیگر «فقدان تاریخ، فرهنگ و خاطره جمعی در نوشهرها، و به دنبال آن در اولویت قرار دادن مسائل مالی، اداری، توجیهات اقتصادی .... باعث گردیده که مسأله هویت در این مکان‌ها، به مثابه مسأله ای فرعی تلقی گردد (امین زاده گوهر ریزی و تقی زاده، ۱۳۸۳: ۴۱). هر چند که در حال حاضر بیشتر شهرهای جدید ایران دارای مشکلاتی از جمله خدمات بهداشتی و درمان، آموزشی، فضاهای تفریحی، سرانه فضای سبز، شبکه های گاز رسانی، حمل و نقل و از این قبیل هستند، اما «بحران هویت مهم ترین معضل شهرهای جدید، نه تنها در ایران بلکه در تمام دنیا است» (با برداشت از: ابراهیم زاده، ۱۳۸۳: ۱۵۳).

۲-۱- اهمیت پژوهش

بحران هویت شهرهای جدید در ایران، شاید از آنجا ناشی شود که از یک سو قبل و حین احداث این شهرها، صرفاً به مسائل عمرانی و اقتصادی توجه می‌شود و از سوی دیگر بعد از احداث شهر، اگر قرار باشد مطالعه ای در این زمینه صورت گیرد مقوله تعداد جمعیت عاملی جهت مطالعه و برنامه ریزی هویت شهری این گونه شهرها در نظر گرفته می‌شود و شهری که دارای جمعیت پایینی باشد، تبیین کننده عدم نیاز به مطالعات هویت مکانی می‌گردد. در حالی که مردم هر شهری - هر چند با جمعیت نه چندان زیاد- به لحاظ روانی نیاز دارند که شهرشان دارای سیمای منحصر به فرد، نمادها و شاخص های غرور آفرین، عناصر تداعی کننده فرهنگ و تاریخ، خاطره ساز، سرزنده و با نشاط، زمینه ساز اتفاقات و رویدادهای اجتماعی و همبستگی های اجتماعی باشند. در آن صورت است که از زندگی در این شهر لذت برده، در آن احساس اعتبار نموده، برای مکان زیست خود احترام قائل آمده، جهت بهبود فضای زندگی مشارکت کرده و تمایلی جهت ترک شهر نمی‌نمایند. لذا جهت معنا دار نمودن این مکان‌ها و هویت بخشیدن به بخشی از هویت فردی، جهت شناخت دقیق مفهوم هویت، ویژگی‌ها و مؤلفه های هویت شهری، بررسی شهرهای نوین و نحوه هویت بخشی به شهر و شهروندان آن، از ضروریترین مطالعات بر

مقالات به چاپ رسیده است. در زیر تنها به چند نمونه از مقالاتی که بر روی هویت شهری چند شهر جدید مطالعه شده است، ذکر می شود.

۱-۴-۱- محمد تقی دادرسی جدی پیشخانی (۱۳۸۵) در مقاله خود تحت عنوان «هویت شهرهای جدید، تأثیر و نقش رنگ در هویت شهرهای جدید» که به طور موردی در شهر جدید پردیس انجام داده است، به بیان اهمیت رنگ در منظر شهری، بررسی تأثیر و نقش رنگ از دیدگاه مهندسان مشاور در تهیه طرح جامع و تفصیلی و چگونگی گرایش مردم به انتخاب رنگ در سیمای شهر جدید پردیس می پردازد.

۱-۴-۲- خدیجه رضا طبع، حسین اصغری و ایرج تیموری (۱۳۸۵) در مقاله ای با عنوان «ارزیابی نقش عوامل طبیعی در هویت شهر جدید اندیشه با استفاده از تکنیک GIS، با ادغام و به کارگیری مجموعه ای از اطلاعات گرافیکی (نقشه ای) و توصیفی (جدولی) و تحلیل آنها، خروجی نهایی ارائه می دهد، که طبق این نقشه هر منطقه ای که دارای وزن بالا باشد قابلیت بالایی برای شهرسازی دارد. در این نقشه مشخص می شود که شهر جدید اندیشه در مکانی استقرار یافته است که قابلیت آن از نظر عوامل طبیعی دارای ارزش ۴ و ۵ است.

۱-۴-۳- حمید ماجدی (۱۳۸۵) در تحقیقی با عنوان «بررسی شهرهای جدید از دیدگاه زیبایی

روی شهرهای جدید به حساب می رود. در این پژوهش نیز سعی شده است که در همین راستا گام برداشته و یکی از نوشهرهای ایران به طور موردی مورد بررسی قرار گیرد.

۳-۱- اهداف پژوهش

۱-۳-۱- مطالعه و بررسی بر روی مهمترین مشکل حال حاضر شهرهای جدید،

۱-۳-۲- بررسی نظریات و دیدگاهها و شناخت مؤلفه های هویت بخش شهری،

۱-۳-۳- بررسی شهر جدید گلبهار به لحاظ وضعیت عوامل مؤثر در هویت شهری،

۱-۳-۴- بررسی میزان تعلق مکانی ساکنین به شهر،

۱-۳-۵- سنجش و تحلیل رابطه میان شاخص های هویت شهری و تعلق مکانی شهروندان شهر گلبهار،

۱-۳-۶- زمینه سازی برای انجام مطالعات سایر شهرهای جدید به منظور تحقق فضاهای با ارزش

۴-۱- پیشینه مطالعات

در زمینه هویت شهرها و از جمله شهرهای جدید تاکنون کارهای ارزشمندی در قالب های مختلف صورت گرفته است. علاوه بر کتاب های موجود همایش های مختلفی در این رابطه صورت گرفته که مقالات ارائه شده در آنها، به صورت چندین مجموعه

کاربردی آغاز می‌نماید و با اندازه‌گیری تجربی و تحلیل داده‌ها خاتمه می‌یابد (لطیفی، ۱۳۸۳: ۲۳). در جمع‌آوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای - همچون کتاب‌ها، مقاله‌ها و آمارنامه‌ها - و جمع‌آوری نظرات مردم از طریق پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری کلیه افراد بالای ۱۴ سال شهر گلبهار است. روش نمونه‌گیری نمونه‌گیری مختلط بوده و از نمونه‌گیری خوشه‌ای (در انتخاب بلوک‌ها) و نمونه‌گیری احتمالی ساده (در انتخاب افراد) استفاده شده است. تعداد نمونه ۲ درصد کل جمعیت یعنی ۱۶۰ نفر انتخاب شده است. آمار استنباطی درون فرضیات بیانگر قابلیت تعمیم نمونه به جامعه آماری است. در بررسی روایی^۱ ابزار سنجش از مشاوره و نظرخواهی متخصصان امر استفاده گردید. جهت پایایی^۲ ابزار سنجش نیز، از روش پیش‌آزمون و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ^۳ به ویژه برای سوالاتی که در قالب طیف طراحی شده، استفاده شده است. آلفای به دست آمده از ۵۰ پرسشنامه مقدماتی، ۰/۸۴۸ شده است که چون بالاتر از ۰/۷ است نشان می‌دهد که همبستگی درونی گویه‌ها زیاد است. تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از نرم‌افزار SPSS و با به‌کارگیری روش‌های آماری نظیر توزیع فراوانی، آزمون ناپارامتریک خی‌دو، ضرایب رابطه دو متغیره ترتیبی (همچون دی‌سامرز، گاما و ...)، ضریب

شناسی و هویت شهری، نمونه‌موردی شهر جدید هشتگرد^۴، به این نتیجه رسیده است که در عرصه بصری، ناسازگاری اجزای کالبدی شهر در مقیاس‌های مختلف، باعث ناخوانایی و بی‌هویتی شهر گردیده است و در مجموع کیفیت و یافته‌های به‌یادماندنی در شهر وجود ندارد که بتواند هویتی خاص برای آن پدید آورد. در این پژوهش، سعی شده است علاوه بر پرسش‌نامه فقدان مطالعه در زمینه، هویت شهر جدید گلبهار، به پدیده هویت شهری به صورت چندجانبه نگریسته شود.

۱-۵-۱- سوال و فرضیات

۱-۵-۱-۱- سوال پژوهش

- تا چه اندازه مؤلفه‌های هویت بخش در شهر جدید گلبهار، وجود دارد؟

۱-۵-۱-۲- فرضیات پژوهش

- به نظر می‌رسد بین، مدت زمان زندگی در شهر و تعلق مکانی ساکنین رابطه باشد.

- به نظر می‌رسد بین مؤلفه‌های هویت شهری و تعلق مکانی ساکنین همبستگی وجود دارد.

۱-۶- روش پژوهش

نوع تحقیق در این پژوهش توصیفی - تحلیلی بوده، و روش تحقیق پیمایشی است. "در روش پیمایشی محقق ابتدا با یک مسأله نظری یا تحقیق

1- Validity
2- Reliability
3- Gronbach

همبستگی اسپیرمن به همراه نمودار پراکنش همبستگی صورت گرفته است.

۷-۱- معرفی متغیرها و شاخص‌ها

پرسشنامه شامل متغیرهایی از جمله متغیر جنس، وضعیت تأهل، وضعیت تحصیلات، شغل، مدت زمان سکونت، مکان قبلی سکونت، مؤلفه‌های هویت شهری و تعلق مکانی^۱ است. متغیر «میزان وجود مؤلفه‌های هویت شهری» دارای ۱۲ گویه است که مجموع امتیاز گویه‌ها سطح متغیر را می‌سنجد. متغیر «میزان احساس تعلق مکانی ساکنین» نیز دارای ۱۰ گویه بوده که مجموع امتیاز گویه‌ها سطح متغیر را نشان می‌دهد. نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگورف اسمیرنوف تک نمونه‌ای^۲ بررسی گردید. «در این آزمون، فرض صفر نرمال بودن توزیع داده‌هاست» (افشانی، ۱۳۸۷: ۱۳۴). و چون سطح معنی داری دو متغیر «مؤلفه‌های هویت شهری» و «تعلق مکانی ساکنین» به ترتیب ۰/۱۷۹ و ۰/۲۵۸ شده است و بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشند نمی‌توان فرض صفر را رد کرد. بنابراین توزیع داده‌ها نرمال است.

۸-۱- محدوده و قلمرو پژوهش

شهر جدید گلپه‌ار در ۳۵ کیلومتری شمال غربی مشهد در محور مشهد- قوچان واقع شده و وسعت اراضی محدوده شهری به ۴۰۰۰ هکتار و برای

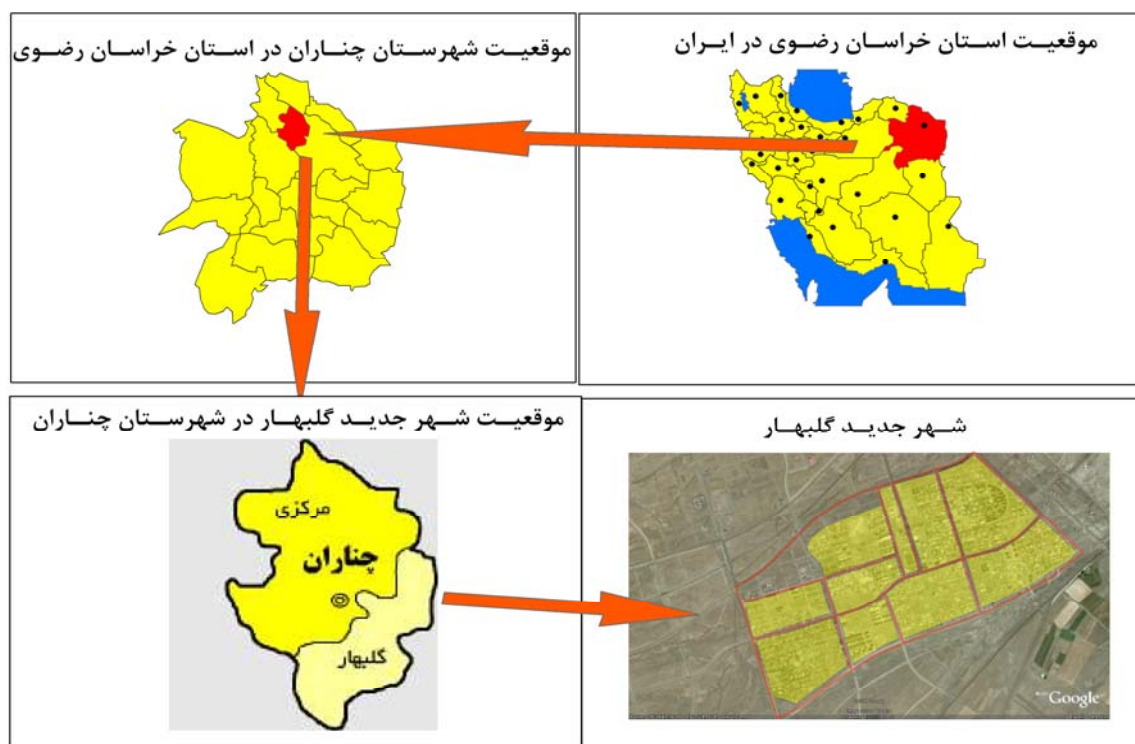
گنجایش ۴۳۰۰۰۰ نفر جمعیت احداث گردیده است. این شهر در پایان سال ۱۳۸۶ دارای جمعیتی نزدیک بر ۸۰۰۰ نفر بوده است. این شهر از جنوب به سلسله جبال بینالود و از شمال به دامنه کوه‌های هزار مسجد و رودخانه کشف رود ختم می‌شود (www.golbahar.org). از لحاظ تقسیمات سیاسی کشور، مرکز بخش گلپه‌ار در شهرستان چناران به شمار می‌رود و به لحاظ مدیریتی نیز هم‌اکنون به وسیله شرکت عمران شهر جدید گلپه‌ار اداره می‌شود.

مطالعات شهر جدید گلپه‌ار، به عنوان اولین شهر اقماری مشهد، در سال ۱۳۶۶ آغاز شد، از سال ۱۳۷۱ وارد فرایند احداث شده و از سال ۱۳۷۴ روند جمعیت‌پذیری و اسکان آن آغاز گردید (نوریان و شایسته پایدار، ۱۳۸۶: ۲۶). تا شهریور ۱۳۸۵ فاز یک شهر بر اساس طرح جامع و تفصیلی شهر تقریباً اجرایی شده و محلات مختلفی مانند فرهنگیان، پردیس و پرنده در آن شکل گرفته است (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۳۶).

بر اساس پژوهش‌های صورت گرفته، "درصد پیشرفت فیزیکی طرح" در سال ۱۳۸۵، در حدود ۳۸/۵۷ درصد است که صرفاً در محلات ۱ تا ۶، مرکز ناحیه ۱، مجموعه تفریحی گلپه‌ار و قسمت‌هایی از محلات ۷ و ۲۲ (منطقه صنایع سبک)، ساخت و ساز صورت گرفته است (نوریان و شایسته پایدار، ۱۳۸۶: ۳۳).

1- Place Belongs

2- One – Sample Kolmogorov - Smirnov

شکل شماره ۱- نقشه شماره محدوده مورد مطالعه تهیه کننده: نگارندگان

جدول شماره ۱- ویژگی های شهر جدید گلپه‌ار

شهر جدید	نام مادر شهر	فاصله از مادرشهر (کیلومتر)	مساحت (هکتار)	جمعیت پیش‌بینی شده	جمعیت سال ۱۳۸۶ (نفر)	سال احداث شرکت عمران	سال تصویب طرح جامع
گلپه‌ار	مشهد	۳۵	۴۰۰۰	۴۳۰۰۰۰	۸۰۰۰	۱۳۶۹	۱۳۷۲

تهیه کننده: نگارندگان

۲- مفاهیم، دیدگاهها و مبانی نظری

۱-۲- هویت و هویت شهری

هویت^۱ یکی از مهمترین و اساسی ترین مسائل حوزه های معرفت بشری است که بسیاری از اندیشمندان و متفکران در طی تاریخ به آن پرداخته اند. «فرهنگ معین واژه هویت را چنین تعریف کرده است: آنچه که موجب شناسایی شخص باشد. یعنی

آنچه را که باعث تمایز یک فرد از دیگری باشد» (با تلخیص از معین، ۱۳۸۴: ۱۰۱۴).

چنین نظر گاهی را می توان برای درک مفهوم هویت مکانی - فضایی به کار برد. به این صورت که، هر فضا و مکانی، به عنوان یک منبع هویت است و گروه‌هایی را که در آن قرار می گیرند هویت می بخشد (ربانی، ۱۳۸۱: ۳۷). یک فضا برای ساکنان باید

¹-Identity

از یک هویت و از یک ساختار برخوردار باشد (فیالکوف، ۱۳۸۲: ۶۲).

یک شهر نیز به عنوان مجموعه‌ای از ترکیب عوامل طبیعی، اجتماعی و محیط‌های شناخته شده توسط انسان، که در آن جمعیت ساکن متمرکز شده است (شعیه، ۱۳۸۵: ۴) دارای هویتی خاصی است. هویتی که شهر را از سایر شهرها متمایز می‌سازد و به جمعیت ساکن در آن معنا می‌بخشد. این شخصیت و هویت خاص، با مؤلفه‌های متفاوتی تعریف و توصیف می‌شود. "بر مبنای تفاوت شکل، محتوا و عملکرد. این مؤلفه‌ها که به نوعی ساختار ماهوی شهر را تشکیل می‌دهند، از شهری به شهر دیگر متفاوت اند. اگر این واقعیت پذیرفته شود که انسان از پدیده‌های ساخته خود (محیط بیرونی) متأثر می‌گردد، شهرها با تنوع هویتی شان تأثیرات گوناگونی را بر حیات جمعی شهروندان بر جای می‌گذارند" (کرد درونکلایی و عسکری رابری، ۱۳۸۵: ۳۸۲).

از طرف دیگر هویت هر پدیده از دو جزء اساسی عینی^۱ و ذهنی^۲ تشکیل می‌شود. در شناخت هویت شهری باید هر دو سویه عینی آن یعنی شهر، ساختار و کالبد شهری، کارکرد اقتصادی آن، فضاهای عمومی و غیره، و نیز عامل ذهنی یعنی گروه‌های اجتماعی ساکن، سطح ادراک و شعور اجتماعی و توقعات و مطالبات آنها، وضعیت شهروندی، گروه‌های همگن و نظایر آن مورد بررسی و مطالعه قرار گیرند. به همین

دلیل در یک مکان خاص احساس مشاهده گران متفاوت خواهد بود. با این حال در رویارویی افراد مختلف با مکان، بخش‌های مهم و اساسی ثابت وجود دارد که این عوامل ثابت از مبنای مشترک بیولوژیکی ادراک و شناخت، تجربه‌های خاص مشترک از دنیای واقعی و هنجارهای مشترک فرهنگی سرچشمه می‌گیرد (صبری و مشارزاده مهرابی، ۱۳۸۵: ۲۶۷). چنانچه هویت شهری را انعکاس ذهنی و بازنمود هماهنگی نظام شهری با اقلیم، فرهنگ و تاریخ شهر، انطباق طرح شهری با ساختار رفتاری و کنشهای اجتماعی ساکنین آن بدانیم، هرگونه ناسازگاری در زوج‌های مکمل برشمرده باعث از دست رفتن و یا مخدوش شدن هویت شهری می‌شود.

۲-۲- نظریه‌های هویت مکانی

طبق نظریه هارولد پروشانسکی^۳ که عنوان می‌کند «هویت مکانی بخشی از زیر ساخت هویت فردی انسان و حاصل شناخت‌های عمومی وی درباره جهان فیزیکی است که در آن زندگی می‌کند» (proshansky, 1976: 147) می‌توان گفت بخشی از شخصیت وجودی هر انسان که هویت فردی وی را می‌سازد مکانی است که خود را با آن می‌شناسد و به دیگران معرفی می‌نماید. در رابطه با هویت مکان و هویت مکانی دانشمندان دیدگاه‌های مختلفی را بیان نموده اند.

¹- Objective

²- Subjective

³- Harold Proshansky

عمل عناصری در هم تنیده اند که در فهم هویت مکان باید در نظر گرفته شوند (قاسمی اصفهانی، ۱۳۸۵: ۳۲۵).

مارکولالی^۷ جنبه خاص تری از هویت مکانی را تعریف کرده و آن را برای انسان شهرنشین، هویت شهری نامیده است. به عقیده او هویت شهری حاصل پیوند عمیق میان فرد و محیط شهری اوست... به عقیده لالی هویت شهری تأثیری مثبت بر توانایی و اعتماد به نفس شهروندان دارد و شهروندان هر شهر را از غیر شهروندان آن متمایز می‌سازد (Lalli, 1988: 303-311).

اریک لارسن^۸، اندیشمند دانمارکی می‌گوید: شهر پیش از آنکه از چیزها تشکیل شده باشد، از تفاوت‌ها تشکیل شده است، تفاوت‌های مادی که جهت‌های لازم را برای آنکه بدانیم به کجا و چگونه باید حرکت کنیم به ما می‌دهند در واقع می‌توان گفت تنوع مکانی دلالت بر تنوع معنایی دارد (معلمی، ۱۳۸۶: ۹۳).

کریستوفر الکساندر^۹ برای تعریف هویت در بناها و شهرها می‌گوید: هویت هر فضا از تکرار مستمر الگوی خاصی از رویدادهایی که در آن مکان حاصل می‌شود، شکل می‌گیرد. هویت هر شهر یا بنا بیش از هر چیز تحت تأثیر رویدادی است که در آن اتفاق می‌افتد (الکساندر، ۱۳۸۱: ۵۲).

«برای مثال گوردن کالن^۱ در کتاب «خلاصه منظر شهری» تکنیک‌های منظر عینی را ارائه می‌کند، و یا برای کوین لینچ^۲ در کتاب «سیمای شهر» تحلیل منظر ذهنی مهم است، و کارل کروف^۳ در مقاله «بافت شهری و ویژگی‌های شهر» ریخت‌شناسی شهر را مطرح می‌کند. از نقطه نظر او ریخت‌شناسی، عامل تشخیص یک شهر از شهر دیگر است و همین عامل تشخیص و هویت شهر را نشان می‌دهد (کربلایی نوری، ۱۳۸۵: ۳۷۳).

دورکیم^۴ با استفاده از دو مفهوم «همبستگی مکانیکی» مربوط به جامعه ای با اندازه کوچک و «همبستگی ارگانیکی» مربوط به جامعه ای با اندازه بزرگ و پیچیده (مثلاً جامعه صنعتی) هویت‌های خاص و عام را مورد بحث قرار داده است (زبر دست، ۱۳۸۳: ۱۳۶).

در مدل جان پانتر^۵ تحت عنوان مدل حس مکان، محیط شهری به منزله مکانی متشکل از سه بعد در هم تنیده کالبد، فعالیت و تصورات است (گلکار، ۱۳۸۰: ۵۳). این سه عنصر مواد خام هویت مکان‌اند و دیالکتیک بین آنها روابط ساختاری این هویت است (افروغ، ۱۳۷۷: ۵۳).

واگنر^۶ معتقد است که زمان و مکان، انسان و عمل، هویتی تفکیک‌ناشدنی را می‌سازند؛ بنابراین معنا و

¹- Gordon Kallen

²- Kevin Lynch

³- Karl Kerof

⁴- Emile Durkheim

⁵- John Panter

⁶- Vagner

⁷- Marco Lalli

⁸- Eric Larsen

⁹- Kristofer Aleksander

به طور خلاصه، از تئوری‌ها و نظریات بیان شده، می‌توان به چند نکته اصلی اشاره نمود. طبق نظریه پروشانسکی هویت مکانی بخشی از زیر ساخت هویت فردی انسان را تشکیل می‌دهد. حال اگر هویت شهری را جنبه خاص تری از هویت مکانی به شمار آورد، می‌توان گفت که طبق سایر نظریات بیان شده، عناصر و عوامل مؤثر در ایجاد هویت یک مکان، می‌توانند زمینه ساز ایجاد بخشی از هویت فردی افراد گردند. این عوامل متنوع بوده و از ریخت شناسی شهر تا ابعاد فرهنگی و اجتماعی را شامل می‌شود.

۲-۳- راههای کسب هویت (مؤلفه های هویت

بخش)

هر چند برای شهر جدید نیز مانند سایر کهن شهرهای موفق، برای کسب هویت به وقت و زمان احتیاج است، لکن برای شکل گیری و تسریع این فرایند بایستی به دنبال عوامل و مؤلفه های مؤثر در این زمینه گشت.

هویت بخشی به شهر جدید می‌تواند از همان بستر جغرافیایی که شهر در آن احداث می‌شود شروع گردد. مقر شهر که همان نشستگاه شهر است، مکانی است که به مقتضای توپوگرافی محل به اشغال انسانها در آمده و نطفه شهر همانجا تکوین یافته، ریشه دوانده و بالاخره توسعه پذیرفته است (فرید، ۱۳۷۱: ۵۱). این مکان و مقر شهر دارای ویژگی های طبیعی خاصی است که بخشی از هویت شهر را به تصویر می‌کشد

بعضی از نظریه پردازان همچون رلف^۱، از مفهوم بی مکانی استفاده می‌کنند. از نظر رلف بی مکانی به کیفیت یکسان مکان‌ها اشاره دارد، یعنی مکان‌هایی که مواجهه با یکی شان به معنی مواجهه با همه آنهاست و تفاوتی میان اینجا و آنجا وجود ندارد... رلف از شهرهای جدید به عنوان نمونه بی مکانی یاد کرده است (رضا زاده، ۱۳۸۵: ۲۳۸). رلف معتقد است که: هویت در محیط، نتیجه ارتباطات متقابل سه جزء است که در داخل یک مجموعه عمل می‌کنند: اول ترکیب ظاهری و کالبدی نمادها (سمبل‌ها) در محیط، دوم، عملکردها و فعالیت‌های قابل مشاهده در محیط و سوم، مفاهیم نمادها (سمبل‌ها) در محیط (براتی، ۱۳۷۳: ۴۲۶).

به تعبیر کوپر مارکوس^۲ با گذشت زمان و ایجاد علقه فرد با محیط، محیط به یک لنگرگاه روانی تبدیل می‌شود و احساس تعلق مکانی شکل می‌گیرد (معلمی، ۱۳۸۶: ۹۱). به بیان برون و پرکینز^۳ نیز، تعلق مکانی شامل علقه های مثبت تجربه شده ای است که طی زمان و گاه به صورت ناخودآگاه و بر اساس پیوندهای رفتاری، احساسی و شناختی بین اشخاص و یا گروهها و محیط اجتماعی کالبدی آنها شکل گرفته است. این گونه علقه ها چارچوب هویتی فرد و جامعه را به وجود می‌آورد (رضا زاده، ۱۳۸۵: ۲۳۸).

¹- Rolf

²- Cooper Marcus

³- Brown and Perkins

می‌باشند، لذا می‌توان برای ایجاد هویت و فرهنگ مشترک بر روی نمادها، آیین‌ها و مراسمی که در فرهنگ اسلامی و ایرانی وجود دارد، تأکید کرد» (اسماعیل پور، ۱۳۸۵: ۲۶). فضاهای دلنشین و خودمانی در محله ارتباطات انسانی را به وجود آورده و می‌توانند حس نزدیکی و همسایگی را در ساکنان یک شهر ایجاد کنند. این فضاها به استفاده کنندگان امکان نظارت اجتماعی و کنترل رفتار دیگران را فراهم می‌کند که این خود خاطرات و تجربیات مثبت را به وجود می‌آورد. هر چه این خاطرات بیشتر و قوی‌تر باشد، هویت شهر یا انسان کامل‌تر می‌گردد. این فضاها می‌توانند سنتی و مدرن باشند لکن فاکتور مهم، چگونگی سازماندهی آنها است که ایجاد یک پاتوق و همبستگی اجتماعی را ایجاد نماید. رویدادها و اتفاقات روزانه نیز در تشکیل خاطرات شهر و انسان مؤثر است. برگزاری مسابقات، گردهمایی‌های محلی، منطقه‌ای و ملی، نمایش‌های خیابانی، عزاداری‌ها از جمله رویدادهایی است که در حافظه شهر می‌ماند و شهر خاطره‌انگیز می‌گردد. شهر با خاطره، علقه‌فرد با محیط زندگی را به وجود می‌آورد.

تأثیر دادن آرا و نظریات مردم در برنامه‌ریزیها و طراحی‌های شهری از دیگر ابزار ایجاد زمینه هویت در بافتهای شهری و شهرهای جدید است (براتی، ۱۳۷۳: ۴۳۱). در صورت مشارکت شهروندان در امور شهری، تفکر «شهر ما» به وجود خواهد آمد و

که در غالب هویت طبیعی شهر قابل توصیف است (یزدانی و یاری، ۱۳۸۶: ۲۲۰). نوع اقلیم، کوهها، رودها، دریاچه‌ها، پوشش گیاهی و گونه‌های جانوری مختص نقاط ویژه و سایر عوامل طبیعی که به عنوان نماد اصلی یک شهر در می‌آیند و خود را به عنوان عناصر اصلی هویت بخشی در شهر معرفی می‌کنند، نقش مهمی را در شناخته شدن شهر و ساکنین آن ایفا می‌نمایند.

علاوه بر عناصر طبیعی که نمود ظاهری از یک شهر را نمایش می‌دهد، ساختمان‌ها، شبکه راهها، فضاهای عمومی، عناصر تکمیل‌کننده فضا همچون مبلمان شهری^۱ و به طور کلی محیط مصنوع در صورت هویت دار بودن قادرند منظر و سیمای متفاوتی را از کالبد هر شهر به نمایش گذارند. نماها و فضاهای شهری بر اساس ویژگی‌های کالبدی و نقش کارکردی ویژه خود به عنوان اولین رکن هویت بخش این بخش از عناصر شهرهای جدید مطرح می‌گردند. هویت بخشی به این ابعاد، بایستی هماهنگ و متناسب با فرهنگ و اعتقادات ساکنان شهر باشد. «این شاخص‌ها می‌تواند در تعیین نوع معماری، کاربری اراضی و کالدهای شهری مؤثر باشد» (هاشمی زاده، ۱۳۷۳: ۲۲۷).

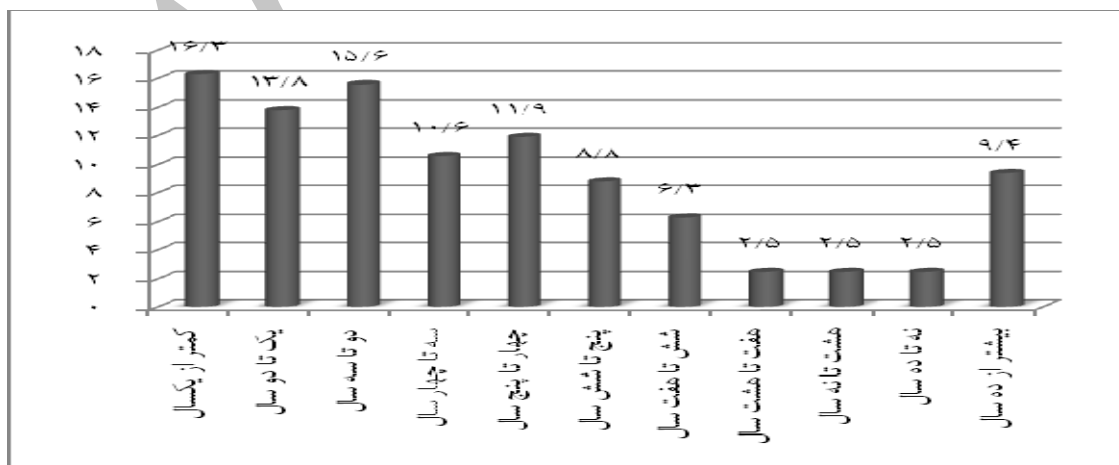
نمادها و نشانه‌ها وسیله‌های بالقوه برای رساندن معناست (مدنی پور، ۱۳۷۹: ۱۰۲). «از آنجا که اکثر ساکنان شهرهای جدید دارای فرهنگ اسلامی - ایرانی

^۱ - Urban Furniture

۳- بحث

در این پژوهش کل نمونه مورد مطالعه ۱۶۰ نفر است که ۹۰ نفر (۵۶/۳ درصد) را مردان و ۷۰ نفر (۴۳/۸ درصد) را زنان تشکیل می‌دهند. وضعیت تأهل پاسخ دهندگان به گونه ای است که افراد مجرد ۲۷ نفر (۱۶/۹ درصد) و افراد متأهل ۱۳۳ نفر (۸۳/۱ درصد) هستند. از نظر وضعیت تحصیلات افراد بی سواد، ابتدایی، راهنمایی، دبیرستانی، دانشگاهی و حوزوی به ترتیب ۲/۵، ۱۰، ۲۰، ۳۹/۴، ۲۶/۳ و ۱/۹ درصد را در بر می‌گیرند. همچنین از نظر وضعیت شغلی ۱۲/۵ درصد دولتی، ۳۸/۸ درصد آزاد، ۱۰/۶ درصد محصل و ۲۱/۳ درصد بیکار بوده‌اند و ۱۶/۹ درصد باقی مانده افراد، گزینه سایر را انتخاب نموده‌اند. در زمینه مدت زمان سکونت پاسخ دهندگان در شهر گلپهار، بیشتر افراد کمتر از یکسال است که در شهر زندگی می‌کنند. میانگین سکونت افراد نیز حدود ۴/۵ سال است (نمودار شماره ۱).

شهرنشینان را به سوی شهروند شدن که گستره ای فعال تر از ساکن شدن دارد، هدایت می‌کند. فعالیت های اقتصادی نیز می‌توانند به عنوان شاخص هویت بخش فضاهاى شهری مطرح شوند. «چه بسیارند برخی از فعالیت ها که به طور ویژه در مکان ها و یا شهرهای خاصی وجود دارد و به عنوان یکی از ارکان هویتی شهر خود نمایی می‌کنند و چه بسیارند برخی ویژگی ها و فعالیت های اقتصادی که ریخت شهری را تحت تأثیر قرار می‌دهند» (یزدانی و یاری، ۱۳۸۶: ۲۲۳). از آن رو که شهرهای جدید اغلب به منظور اسکان شاغلان طیف خاصی از جامعه مکان‌یابی و طراحی شده‌اند تجلی نوع فعالیت اقتصادی در ریخت شناسی، سیمای شهر و سایر عناصر شهری، می‌تواند به شکل‌گیری حس مکان کمک نماید. همچنین به عنوان مثال، تقویت فعالیت های ویژه و بومی منطقه، صنایع دستی و گردشگری از نمونه های عینی این بخش از ابعاد هویت شهری است.

شکل شماره ۲- نمودار مدت زمان سکونت ساکنان در شهر گلپهار

منبع: محاسبات نگارندگان

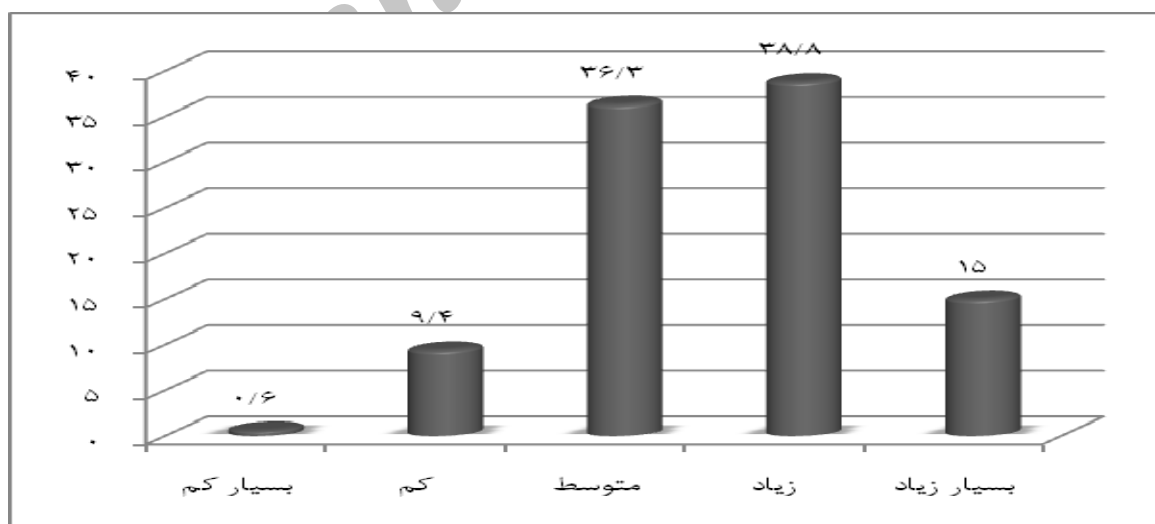
توزیع فراوانی و درصد تعلق مکانی ساکنین شهر گلبهار نیز در جدول ۲ و نمودار ۲ مشاهده می‌گردد. این متغیر دارای ۱۰ گویه بوده و با استفاده از دستور compute محاسبه گردیده است. سپس مجموع امتیازات به دست آمده، در پنج طیف، کدگذاری مجدد شده‌اند.

از کل تعداد پاسخ دهندگان، ۸۴/۴ درصد از داخل استان و ۱۵/۶ درصد باقی مانده از خارج استان به این شهر نقل مکان نموده‌اند. در رابطه با سوالی که آیا شهر گلبهار چیزی دارد که به آن افتخار کنید، ۲۹/۴ درصد جواب بله و ۴۳/۸۹ درصد نیز جواب خیر را انتخاب کرده‌اند. ۲۶/۹ درصد از افراد نیز از این امر ابراز عدم اطلاع نمودند.

جدول شماره ۲- توزیع فراوانی متغیر تعلق مکانی ساکنین

متغیرها	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بسیار کم	۱	۰.۶	۰.۶
کم	۱۵	۹.۴	۱۰
متوسط	۵۸	۳۶.۳	۴۶.۳
زیاد	۶۲	۳۸.۸	۸۵
بسیار زیاد	۲۴	۱۵	۱۰۰
جمع	۱۶۰	۱۰۰	

منبع: محاسبات نگارندگان

شکل شماره ۳- نمودار میزان متغیر تعلق مکانی ساکنان

منبع: محاسبات نگارندگان

تمام گویه‌ها گزینه بسیار زیاد را زده باشد حداکثر امتیاز (۶۰ امتیاز) کسب می‌نماید. بنابراین حداقل و حداکثر امتیاز کسب شده برای هر پاسخگو به ترتیب ۱۲ و ۶۰ امتیاز است. به دلیل اینکه این امتیازات قابل بررسی و تحلیل باشند، امتیازات مابین ۱۲ و ۶۰ بر مبنای طیف لیکرت به پنج طبقه مساوی تقسیم گردیدند. جدول شماره ۱ و نمودار شماره ۲ توزیع فراوانی متغیر مؤلفه‌های هویت شهری را نشان می‌دهد. مطابق اطلاعات به دست آمده، ۳۱/۹ درصد از پاسخگویان میزان وجود مؤلفه‌های هویت شهری را کم و بسیار کم دانسته، ۵۹/۴ متوسط و تنها ۸/۷ درصد از افراد وجود این متغیر را زیاد و بسیار زیاد گزارش داده‌اند. در مجموع ۹۱/۳ درصد (۱۴۶ نفر) از پاسخ دهندگان وضعیت مؤلفه‌های هویت شهری در شهر گلبهار را متوسط به پایین ارزیابی نموده‌اند. برای آزمون تفاوت فراوانی‌های طبقات متغیر با فراوانی‌های مورد انتظار از آزمون خی دو استفاده گردید. مقدار خی دو محاسبه شده ۱۹۱/۷۵۰ و $Sig=0/000$ است. سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ به معنای رد شدن فرض صفر و پذیرفته شدن فرض مخالف است.

جهت مشخص گرداندن این مسأله که فراوانی‌های مشاهده شده از فراوانی‌های مورد انتظارشان تفاوت نمی‌کنند از آزمون خی دو^۱ استفاده گردید. نتایج نشان داد که اولاً فراوانی‌های داخل جدول کمتر از حد انتظار نیستند. بنابراین خی دو قابل استناد است. دوم اینکه سطح معناداری تفاوت نسبت‌ها ۰/۰۰۰ است که کمتر از سطح معناداری ۰/۰۵ است. لذا نتیجه‌گیری می‌کنیم به احتمال ۹۵ صدم آماره مورد مشاهده (تفاوت فراوانی‌های مورد مشاهده با فراوانی‌های مورد انتظار یکسان) ناشی از خطای نمونه‌گیری نیست و به جمعیت تعمیم پذیر است.

سوال پژوهش: تا چه اندازه مؤلفه‌های هویت بخش در شهر جدید گلبهار، وجود دارد؟

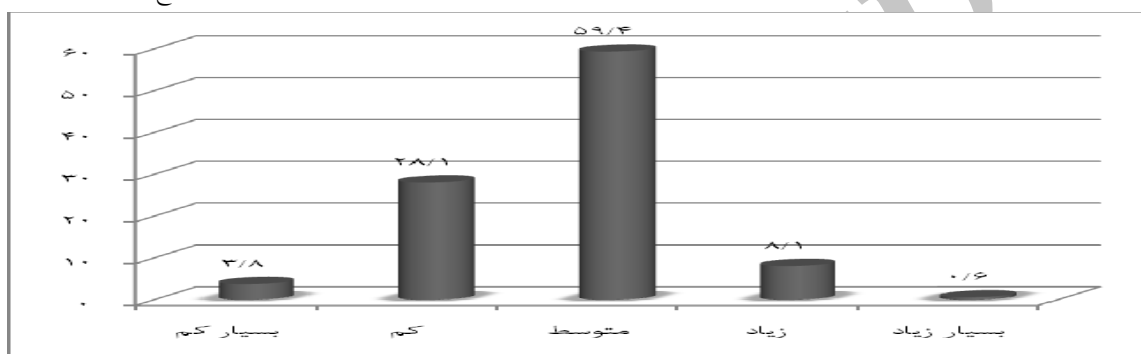
به منظور سنجش میزان «مؤلفه‌های هویت شهری»، ۱۲ گویه در پرسشنامه قرار گرفت. هر کدام از این گویه‌ها به مثابه یکی از عوامل هویت شهری است. لذا برای محاسبه میزان مؤلفه‌های هویت شهری، باید حاصل جمع امتیازات هر پاسخگو در این ۱۲ گویه را به دست آورد. از آنجا که گویه‌ها در طیف لیکرت طراحی شده‌اند و دارای پنج گزینه بسیار کم، کم، متوسط، زیاد و بسیار زیاد می‌باشند، اگر پاسخگویی گزینه بسیار کم را در ۱۲ گویه انتخاب کرده باشد به خاطر یک امتیاز داشتن این گزینه، حداقل امتیاز (۱۲ امتیاز) را به گویه‌ها داده و اگر در

^۱ - Chi-Square

جدول شماره ۳- توزیع فراوانی متغیر مؤلفه های هویت شهری

متغیرها	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بسیار کم	۶	۳.۸	۳.۸
کم	۴۵	۲۸.۱	۳۱.۹
متوسط	۹۵	۵۹.۴	۹۱.۳
زیاد	۱۳	۸.۱	۹۹.۴
بسیار زیاد	۱	۰.۶	۱۰۰
جمع	۱۶۰	۱۰۰	

منبع: محاسبات نگارندگان

شکل شماره ۴- نمودار میزان متغیر مؤلفه های هویت شهری

منبع: محاسبات نگارندگان

که مبتنی بر تقلیل نسبی خطا هستند، استفاده شده است. گزارش آزمون، شامل دو جدول است. جدول اول جدول اندازه های سوئی^۷ به معنی ضرایب نامتقارن^۸ است. ستون اول این جدول به سطح سنجش متغیرها و عنوان ضریب و نوع ضریب برحسب متقارن بودن یا متغیر وابسته بودن متغیر اول یا متغیر دوم اختصاص دارد. در ستون دوم مقدار هر ضریب درج می شود. ضریب دی سامرز در ردیف اول این جدول آمده است. مقادیر این ضریب بین -۱ تا +۱ است. در ستون های بعدی هم خطای استاندارد،

۸- ضرایب نامتقارن یعنی متغیری که در سطر جدول تقاطعی قرار گرفته است بایستی حتماً متغیر وابسته باشد در غیر این صورت مقدار این ضرایب فرق می کند.

فرضیه ۱: به نظر می رسد بین، مدت زمان زندگی در شهر و تعلق مکانی ساکنین رابطه باشد. در این فرضیه ما دو متغیر مدت زمان زندگی در شهر (متغیر مستقل^۱) و تعلق مکانی (متغیر وابسته^۲) را داریم. جهت بررسی رابطه بین دو متغیر، به جهت آنکه متغیر مستقل از نوع فاصله ای^۳ و متغیر وابسته از نوع رتبه ای^۴ می باشند از ضرایب دو متغیره ترتیبی همچون ضریب دی سامرز^۵ و ضریب تاو سی کندال^۶

1- Independent Variable

2- Dependent Variable

3- Interval

4- Ordinal

5- Somers' d

6- Kendall's tau-c

7- Directional Measures

اعتماد است و به جمعیت تعمیم پذیر است. در تفسیر خروجی فوق می توان به عنوان مثال گفت که مقدار ۰/۱۱۶ در ضریب دی سامرز بدان معناست که حدود ۱۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته (تعلق مکانی ساکنین) را متغیر مستقل (مدت زمان سکونت) تبیین می کند. جهت این رابطه نیز به دلیل مثبت بودن ضریب مستقیم است. به عبارتی با افزایش مدت زمان اقامت، احساس تعلق مکانی در ساکنین نیز افزایش می یابد. به این ترتیب این فرضیه اثبات می گردد.

آزمون t و سطح معناداری هر ضریب است. جدول دیگر اندازه های متقارن (Symmetric Measures) است که حاوی ضرایب دو متغیره ترتیبی تاو سی کندال و گاما (Gamma) است.

در مجموع همان گونه در جدول ۴ مشاهده می شود ضریب دی سامرز ۰/۱۱۶، ضریب تاو سی کندال ۰/۱۱۴ و ضریب گاما ۰/۱۴۹ به دست آمده است. از آنجا که سطح معناداری (Sig) برابر ۰/۰۴۷ بوده و از ۰/۰۵ کمتر است، بنابراین ضریب به دست آمده قابل

جدول شماره ۴- ضرایب رابطه دو متغیر تعلق مکانی ساکنین و مدت زمان سکونت

Directional Measures

			Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Ordinal by Ordinal	Somers' d	Symmetric	.116	.058	1.990	.047
		تعلق مکانی	.103	.052	1.990	.047
		Dependent مدت زمان سکونت	.133	.066	1.990	.047

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

Symmetric Measures

		Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Ordinal by Ordinal	Kendall's tau-c	.114	.057	1.990	.047
	Gamma	.149	.074	1.990	.047
N of Valid Cases		160			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

منبع: محاسبات نگارندگان

به جمعیت را داراست. ضریب همبستگی $0/365$ نشان دهنده این است که شدت همبستگی متوسط و جهت رابطه مثبت است. یعنی هر چه مؤلفه های هویت شهری در شهر افزایش یابند، احساس تعلق مکانی شهروندان نیز افزایش پیدا خواهد کرد. همان گونه که در نمودار پراکنش همبستگی (نمودار ۴) نیز مشاهده می گردد، بیشتر داده ها حول خط رگرسیون می باشند، که نشان دهنده همبستگی نسبتاً زیاد دو متغیر است.

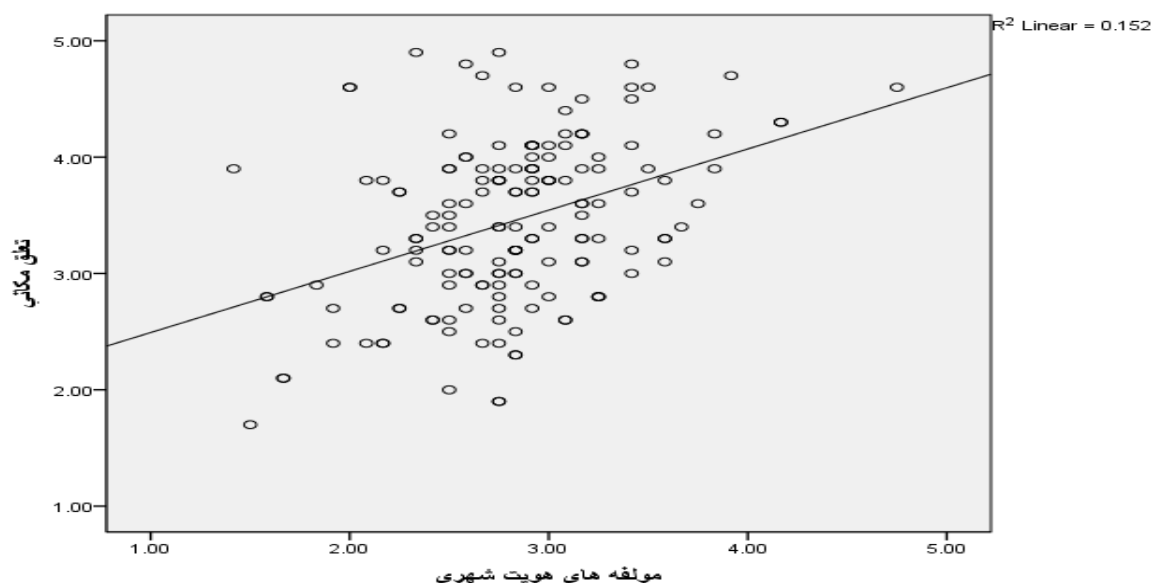
فرضیه ۲: به نظر می رسد بین مؤلفه های هویت شهری و احساس تعلق مکانی ساکنین همبستگی وجود دارد. با توجه به اینکه هر دو متغیر مستقل و وابسته، از نوع رتبه ای هستند، از ضریب همبستگی اسپیرمن (Correlation Spearman) استفاده گردید. بر اساس جدول ۵، $Sig = .000$ شده است و چون کمتر از $0/05$ است فرض صفر که مدعی عدم همبستگی بین دو متغیر است رد شده و فرض مخالف پذیرفته می شود. بنابراین ضریب به دست آمده قابلیت تعمیم

جدول شماره ۵- همبستگی متغیر مؤلفه های هویت شهری و تعلق مکانی ساکنین

Correlations				
		مؤلفه های هویت شهری		تعلق مکانی
Spearman's rho	مؤلفه های هویت شهری	Correlation Coefficient	1.000	.365**
		Sig. (2-tailed)	.	.000
		N	160	160
	تعلق مکانی	Correlation Coefficient	.365**	1.000
		Sig. (2-tailed)	.000	.
		N	160	160
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				

منبع: محاسبات نگارندگان

شکل شماره ۵- نمودار پراکنش همبستگی دو متغیر مؤلفه های هویت شهری و تعلق مکانی ساکنان

تهیه کننده: محاسبات نگارندگان

میزان نشان هنده ضعیف مؤلفه های هویت بخش شهری در شهر گلبهار است. سپس برای سنجش وجود رابطه بین مؤلفه های هویت شهری و تعلق مکانی شهروندان، ابتدا در یک فرضیه جداگانه و بر مبنای تئوری چند تن از دانشمندان که گذشت زمان را در ایجاد تعلق مکانی و علقه های محیطی موثر می دانند، به آزمون رابطه متغیر مدت زمان سکونت و تعلق مکانی ساکنان پرداخته شد. نتیجه آزمون نشان داد که علاوه بر تطبیق تئوری در، شرایط خاص مکانی و زمانی نمونه مورد مطالعه، حدود ۱۲ درصد از تعلق مکانی شهروندان ناشی از مدت زمان سکونت است. به گونه ای که هر چه زمان سکونت فرد در شهر بیشتر گردد تعلق مکانی وی نیز افزایش می یابد. بعد از اثبات فرضیه یک، فرضیه دوم مورد تحلیل قرار گرفت. در فرضیه دوم که فرض صفر عدم همبستگی بین دو متغیر را ادعا می کرد، رد شده و فرض H_1 اثبات گردید. بر اساس نتایج به دست آمده همبستگی متوسط و مستقیمی بین دو متغیر وجود

علاوه بر آزمون همبستگی، وجود و یا عدم وجود رابطه بین دو متغیر نیز مورد سنجش قرار گرفت و طبق ضریب دی سامرز بین دو متغیر رابطه علی وجود دارد به طوری که حدود ۲۷ درصد از تغییر متغیر وابسته ناشی از متغیر مستقل است. از آنجا که سطح معنی دار ۰/۰۰۰ است، ضریب به دست آمده قابل اعتماد و قابلیت تعمیم به جامعه آماری را دارد.

۴- نتیجه گیری

در این پژوهش سعی گردید بر روی مهمترین مسأله حال حاضر شهرهای جدید - به گفته بسیاری از کارشناسان - یعنی بحث هویت شهری این شهرها و اثر آن بر تعلق مکانی ساکنان پرداخته شود. برای این منظور مؤلفه های موثر در هویت بخشی به شهر از دیدگاهها و نظریات استخراج و در شهر مورد مطالعه بررسی گردید. نتایج حاکی از آن است که میزان وجود مؤلفه های هویت شهری در شهر گلبهار به اندازه ۹۱/۳ درصد متوسط به پایین است که این

برخوردار گردد و از آن جهت معرفی خود استفاده نماید.

جهت تقویت بعد هویت بخش کالبدی در شهر جدید گلبهار، می‌توان مهمترین و مؤثرترین اقدام در این زمینه را ایجاد تفاوت‌های فیزیکی در تیپولوژی شهر همچون شکل ساختمانها، شکل خیابان‌ها، شکل مبلمان شهری، شکل مکان‌های تجاری، تفریحی، فرهنگی و ... عنوان نمود. از آنجا که شهر گلبهار، به صورت یک شهر نوساز و در اراضی خالی ساخته شده است، بنابراین توجه به بعد هویت بخش کالبدی در مقدمات ایجاد این شهر، می‌توانست کم هزینه تر، سهل تر و به گونه مناسب تر صورت گیرد.

بسیاری از شهرهای جدید می‌توانند بر اساس وجود برخی از پتانسیل‌های اقتصادی (همچون معادن، زمین‌های مناسب کشاورزی، توان‌های توریستی و ...)، به ایجاد هویتی خاص دست یابند. اما از آنجا که شهر جدید گلبهار دارای ویژگی‌های خاص و تا حدودی منحصر به فرد اقتصادی ناست، نمی‌توان به بعد هویت بخش اقتصادی در این شهر، توجه زیادی نمود. یکی از محدود راههایی که می‌تواند در تقویت این بعد هویتی کمک نماید، جذب سازمان‌ها و ادارات خاص به این شهر است، که به نوبه خود باعث جذب جمعیتی مشابه از لحاظ فعالیت و شغل می‌شود. اما این اقدام خود می‌تواند باعث ایجاد مسائل و مشکلات جانبی گردد.

جهت بهبود بعد هویت بخش فرهنگی - اجتماعی در شهر جدید گلبهار می‌توان از یک سو با بهره‌جستن از فرهنگ و رسوم اجتماعی، اعتقادات و باورهای ساکنین و تبدیل آن به فرهنگ شهری و از

دارد و با افزایش مولفه‌های هویت بخش شهری، احساس تعلق مکانی نیز بالا خواهد رفت.

بنابراین نتایج نشان می‌دهد که، ضمن اثبات تاثیر گذر زمان بر هویت بخشی به ساکنان، تاثیر سایر مولفه‌های هویت شهری بر تعلق مکانی بیشتر بوده است. لذا با تدبیر راهکارهایی جهت شناخت و به کارگیری مولفه‌های مختلف هویت شهری در مراحل مختلف احداث و توسعه این شهرها، به هویت بخشیدن به این شهرها در مدت زمان کوتاه تری کمک نموده و گامی مؤثر در ایجاد فضاهای شهری دارای ارزش‌های هویتی، احساس تعلق مکانی بیشتر افراد و نتیجتاً به وجود آمدن «شهری برای زندگی» خواهد بود.

۵- پیشنهادات

برای رهایی از بحران بی‌هویتی و جوابگویی به ابعاد روحی و روانی ساکنان شهرهای جدید، لازم است که در تمامی مراحل، از تصمیم‌گیری برای احداث شهرهای جدید، تا مکانیابی و مدیریت آنها، به مبحث هویت شهری توجه شود.

ایجاد هویت شهر جدید، اقدامی است که منحصر به دخالت در یک جنبه نمی‌شود، بلکه جنبه‌های مختلف محیطی، کالبدی، اجتماعی فرهنگی و اقتصادی را شامل می‌شود. از این رو جهت ایجاد هویت در شهرهای جدید و از جمله گلبهار، شناخت ابعاد و عناصر هویت بخش شهری بر اساس توانایی‌ها و داشته‌های یک شهر، یکی از اولین اقدامات در این زمینه است. این قابلیت‌ها می‌تواند ویژگی طبیعی، فرهنگ اجتماعی و یا سیمای شهری منحصر به فرد باشد. شهر گلبهار به سبب برخورداری از آب و هوای مطبوع خود، قادر است که از یک هویت طبیعی

۶- امین زاده گوهر ریزی، بهرام و تقی زاده، محمد، (۱۳۸۳)، شهرهای جدید: بستر مناسب تجلی ارزش های مهجور، مجموعه مقالات شهرهای جدید، فرهنگی جدید در شهرنشینی.

۷- براتی، ناصر، (۱۳۷۳)، توسعه های جدید شهری و شهرهای جدید (هویت یا فقدان هویت)، مجموعه مقالات ارائه شده در کنفرانس بین المللی توسعه شهری و شهرهای جدید، اصفهان ۱۲ تا ۱۶ مهرماه ۱۳۷۲، جلد ۲، انتشارات شرکت عمران شهرهای جدید، چاپ اول، تهران.

۸- ربانی، رسول، (۱۳۸۱)، جامعه شناسی شهری، انتشارات دانشگاه اصفهان، چاپ اول، اصفهان.

۹- رضازاده، راضیه، (۱۳۸۵)، رویکردی روانشناسانه و جامعه شناسانه به هویت مکانی در شهرهای جدید، مجموعه مقالات همایش بین المللی شهرهای جدید، انتشارات شرکت عمران شهرهای جدید، چاپ اول، تهران.

۱۰- زبر دست، اسفندیار، (۱۳۸۳)، اندازه شهر، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، چاپ اول، تهران.

۱۱- شیعه، اسماعیل، (۱۳۸۵)، مقدمه ای بر برنامه ریزی شهری، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران، چاپ شانزدهم، تهران.

۱۲- صبری، سهیل و مشارزاده مهرابی، زهرا، (۱۳۸۵)، جایگاه مفهوم هویت در شهرهای جدید، مجموعه مقالات همایش بین المللی شهرهای جدید، انتشارات شرکت عمران شهرهای جدید، چاپ اول، تهران.

سوی دیگر با ایجاد نمادها، آیین ها، برگزاری مراسم خاص، برپایی نمایشگاهها، مسابقات و گردهمایی های علمی، ایجاد فضاهای اجتماعی و مکان های دلنشین به این امر دست یافت. مشارکت طلبی از شهروندان نیز در عرصه های مختلف فعالیت شهری از جمله ابزارهای موثر در هویت بخشی به شهر است. از جمله پژوهش هایی که می تواند تکمیل کننده این پژوهش باشد، می توان به مطالعه بر روی عوامل ذهنی موثر در هویت شهری، بررسی میزان تاثیر سیما و منظر شهری در هویت شهری، بررسی رابطه ما بین هویت شهری و عدم جمعیت پذیری شهر گلبهار و از این قبیل موارد اشاره کرد.

منابع

- ۱- آتش، فرهاد، (۱۳۸۲)، « شهرهای جدید و آینده شهرنشینی در ایران »، شهرداریها، شماره ۵۷.
- ۲- ابراهیم زاده، عیسی، (۱۳۸۳)، تحلیلی بر شهرنشینی و جایگاه شهرهای جدید در ایران، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۷۵.
- ۳- اسماعیل پور، فاطمه، (۱۳۸۵)، شهرهای جدید و خاطرات جمعی (مورد: شهر جدید مهاجران)، مجموعه مقالات همایش بین المللی شهرهای جدید، انتشارات شرکت عمران شهرهای جدید، چاپ اول، تهران.
- ۴- افروغ، عماد، (۱۳۷۷)، فضا و نابرابری اجتماعی، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- ۵- افشانی، علیرضا، (۱۳۸۷)، آموزش کاربردی SPSS در علوم اجتماعی و رفتاری، انتشارات دانشگاه یزد، چاپ اول، یزد.

- ۱۳- فرید، یدالله، (۱۳۷۱)، جغرافیا و شهرشناسی، انتشارات دانشگاه تبریز، چاپ دوم، تبریز.
- ۱۴- فیالکوف، یانکل، (۱۳۸۲)، جامعه‌شناسی شهری، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، نشر آگه، مشهد.
- ۱۵- قاسمی اصفهانی، مروارید، (۱۳۸۵)، بررسی حس مکان در شهرهای جدید، نمونه موردی شهر جدید اندیشه، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی شهرهای جدید، انتشارات شرکت عمران شهرهای جدید، چاپ اول، تهران.
- ۱۶- قدیری معصوم، مجتبی و مهلوی، مسعود و مطیعی لنگرودی، حسن و ریاحی، وحید، (۱۳۸۶)، «تحلیل رابطه نوشهر گلپه‌ار با روستاهای پیرامونی» جغرافیا و توسعه، شماره ۱۰.
- ۱۷- کربلایی نوری، رضا، (۱۳۸۵)، «هویت؛ شهر، خاطره»، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی شهرهای جدید، انتشارات شرکت عمران شهرهای جدید، چاپ اول، تهران.
- ۱۸- الکساندر، کریستوفر، (۱۳۸۱)، معماری و راز جاودانگی: راه بی‌زمان ساختن، ترجمه مهرداد قیومی بید هندی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- ۱۹- کرد درونکلایی، سکینه و عسکری رابری، مسعود، (۱۳۸۵)، هویت شهری بر بنای جنبه‌های زیبایی‌شناسی محیط، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی شهرهای جدید، انتشارات شرکت عمران شهرهای جدید، چاپ اول، تهران.
- ۲۰- گلکار، کورش، (۱۳۸۰)، مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری، نشریه علمی - پژوهشی صفا، شماره ۳۳.
- ۲۱- لطیفی، غلامرضا، (۱۳۸۳)، مدیریت شهری در ایران، محدودیت‌ها و چالش‌ها، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۲۷.
- ۲۲- مدنی پور، علی، (۱۳۷۹)، طراحی فضای شهری، ترجمه فرهاد مرتضایی، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، چاپ اول، تهران.
- ۲۳- معلمی، محسن، (۱۳۸۶)، هویت شهری، هویت مسکونی، مفاهیم گمشده امروزی، ماهنامه راه و ساختمان، شماره ۴۸.
- ۲۴- معین، محمد، (۱۳۸۴)، انتشارات ساحل، چاپ دوم، تهران.
- ۲۵- نوریان، فرشاد و شایسته پایدار، علیرضا، (۱۳۸۶)، «ارزیابی عملکرد شهر جدید گلپه‌ار با استفاده از روش ارزیابی فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)»، شهرنگار، شماره ۴۴.
- ۲۶- هاشمی زاده، فرامند، (۱۳۷۳)، مسأله هویت در توسعه‌های جدید شهری و شهرهای جدید، مجموعه مقالات ارائه شده در کنفرانس بین‌المللی توسعه شهری و شهرهای جدید، اصفهان ۱۲ تا ۱۶ مهرماه ۱۳۷۲، جلد ۲، انتشارات شرکت عمران شهرهای جدید، چاپ اول، تهران.
- ۲۷- یزدانی، محمود و یاری، ارسطو، (۱۳۸۶)، هویت، شهر و جغرافیا، فصلنامه اندیشه جغرافیایی، شماره ۱.
- 28- Lalli, M, (1988), "Urban Identity. In Environment Social Psychology", Dordrecht: kluwer.
- 29- Proshansky, H, (1978), "The city and self-Identity, Environment and Behavior", vol10.
- 30- WWW. golbahar.org